

Bijlage I. Het After Care Rapport (1917)

RAPPORT VAN DE COMMISSIE tot het bestuderen van het vraagstuk der 'After Care' (Maatschappelijke Zorg), ingesteld door het bestuur der Vereniging voor spraakgebrekkige en achterlijke kinderen te Amsterdam.

Onmiddellijk na hunne benoeming, hebben de commissieleden zich gewend tot het personeel der scholen voor achterlijke kinderen te Amsterdam, om zijn mening te leren kennen inzake het vraagstuk der 'Maatschappelijke zorg' (After Care). Bovendien werd den directeuren der scholen verzocht, een aantal vragen te beantwoorden voor elk der oud-leerlingen afzonderlijk. Het verzamelen van dit materiaal heeft natuurlijk aanzienlijke tijd gekost.

Onder dankbare gebruikmaking van het allerbelangrijkste materiaal, saamgebracht door het personeel der scholen en met name door de heren Boorsma, Schreuder, IJpes en Stolker, hebben de commissieleden, het volgende rapport samengesteld.

Welk ook het *verwijderde* doel van de lagere school in het algemeen moge zijn, het *directe* doel is: het vermeerderen van kennen en kunnen der schoolkinderen. Het hierbij gevolgde werkplan heeft zich in de praktijk zoodanig ontwikkeld, dat het door $\frac{3}{4}$ der kinderen ongeveer zonder veel bezwaar kan worden gevolgd. Van de overblijvenden wordt door een deel met opoffering van meer tijd en meer inspanning, het gestelde doel nog zoo ongeveer bereikt. In alle beschaafde landen is echter gebleken, dat ongeveer 1 à 2% der leerlingen onder geen omstandigheden het normale einddoel kan bereiken. Op grond van deze waarneming zijn de scholen voor Buitengewoon Onderwijs gesticht; scholen dus, die zich ten doel stellen, die kinderen te helpen, welke op grond van een *abnormale hersenfunctie*, het normale onderwijs onder geen omstandigheden zullen kunnen volgen. Naar beneden wordt echter ook een grens gesteld, waar men immers in de voorwaarden der toelating vermeldt, dat slechts die kinderen worden opgenomen, van welke men op voldoende gronden mag verwachten, dat zij toch zoover kunnen worden gebracht, dat zij later min of meer zelfstandig in de Maatschappij werkzaam zullen kunnen zijn.

De gewone school moge die Maatschappelijke zelfstandigheid als vanzelfsprekend vooronderstellen, de wet 'begrijpt onder lager onderwijs, het onderwijs in a: het lezen; b: het schrijven; c: het rekenen' enz.. Voor het buitengewone onderwijs is de Maatschappelijke zelfstandigheid niet vanzelfsprekend en deze moet steeds als direct doel voor oogen worden gehouden: 'Non scholae, sed vitae discimus'. Wel wordt ook op de scholen voor buitengewoon onderwijs, les gegeven in 'het lezen, het schrijven en het rekenen', maar er kan niet genoeg den nadruk op worden gelegd, dat het personeel der scholen steeds indachtig moet zijn aan het feit, dat dit onderwijs slechts middel, en wel slechts één der middelen is, om het maatschappelijk doel te bereiken. Dat middel is, voorloopig althans, als een min of meer beproefd middel overgenomen van het gewone onderwijs, daar in den beginne, bij het oprichten der scholen voor achterlijke kinderen, natuurlijk alle ervaring ontbrak omtrent de beste wijze waarop het doel moest worden bereikt.

Indien de overheid of de vereeniging die de school voor buitengewoon onderwijs in stand houdt, haar bemoeiingen uitsluitend beperkt tot den

schoolleeftijd en zich daarna niets meer aan de kinderen laat gelegen liggen, dan zal in de eerste plaats totaal ontbreken de voor de evolutie van den schoolarbeid absoluut onmisbare ervaring omtrent het bereiken van het gewenste maatschappelijke doel. Men kan er echter van verzekerd zijn dat het resultaat in dit geval niet zoo groot mogelijk zal zijn.

Indien men de kinderen na de schooljaren onmiddellijk loslaat dan staan zij tegenover de maatschappij in veel ongunstiger conditie dan de normale kinderen, want, ondanks de beste opvoeding zal bij achterlijke kinderen, het aanpassingsvermogen aan nieuwe levensomstandigheden, steeds beneden het normale blijven.

Dit heeft het personeel der scholen ook zeer juist ingezien en op eigen initiatief hebben de onderwijzers veel meer voor de kinderen gedaan dan hun officiële taak verlangt. De directeuren der scholen en de meeste klasseonderwijzers(essen) staken in den regel hun bemoeiingen niet, voor zij zich hebben overtuigd, dat de ontslagen leerlingen den eersten stap op de maatschappelijke ladder hebben gezet. Meestal wordt door de ouders dit werk op hoogen prijs gesteld. De tijd van het personeel is echter beperkt, zoodat zich de 'Maatschappelijke zorg' aan de oud-leerlingen besteed, in vele gevallen bepaalt tot den steun, bij dien eersten stap verleend. Die steun is in de meerderheid der gevallen geheel onvoldoende om te beletten, dat het kind later niet meer van de maatschappelijke ladder afglijdt. Dit begrijpt ieder, die eenig inzicht heeft in het wezen der zwakzinnigheid, die overtuigd is, dat die zwakzinnigheid niet een tijdelijke toestand is, maar eene, gedurende het gehele leven, blijvende afwijking. Het verhaal van een oud-leerling van een Duitsche school voor achterlijken, die later leeraar aan een hoogeschool werd, was bedoeld als een reclame voor die school, in werkelijkheid was het een blaam voor de commissie van toelating van die school.

Dat werkelijk de hulp, verleend voor het verkrijgen van een eerste baantje geheel onvoldoende is, kan blijken uit het feit, dat betrekkelijk weinig kinderen lang in die eerste betrekking blijven; dan staat het kind of zijn vaak eveneens abnormale ouders, weer voor dezelfde moeilijkheid als bij het verlaten der school, en wie helpt hen dan?

Van 133 oud-leerlingen, die, na minstens twee jaar school I en II te hebben bezocht, nu 5 jaar of langer in de maatschappij werkzaam zijn geweest, zijn er 43 nog werkzaam in dezelfde soort betrekking als in den beginne, slechts 27 nog bij denzelfden patroon, die bovendien in elf gevallen de eigen vader is. De reden tot verandering was ongeveer even vaak ontevredenheid van het kind of de ouders, als wel de ongeschiktheid van de leerling, hetzij door onhandigheid, hetzij door brutaliteit of moeilijkheden met de medewerkliden.

Zeer dikwijls voelt de oud-leerling zelf de behoefte aan steun en komt weer terug bij den vroegeren leermeester. De een komt zijn nood klagen, wanneer de patroon hem heeft ontslagen, de ander, wanneer het geplaag van de kameraden hem te machtig wordt; ja wij weten van een meisje, dat raad kwam vragen, omtrent haar houding tegenover haar vrijer! Instinctmatig gevoelen zij, wie zonder enige bijbedoeling hun belangen wil behartigen, en zoo iemand hebben zij nodig. Dit kan echter op den duur de directeur van de school niet blijven, want ieder jaar breidt zich het aantal gevallen uit. Dikwijls nog na jaren omzwerven komt de oud-leerling ten einde raad weer om hulp aankloppen; als voorbeeld noemen wij het onder no. 18 van school I meegedeeld geval:

De jongen was, na het verlaten van de school, tegen het advies van den directeur in, bij een boer uitbesteed. Al spoedig liep hij daar weg en trachtte met het venten van papier aan den kost te komen. Drie keer belandde hij in Veenhuizen; in Duitschland werkte hij in de kolenmijnen enz. enz. - Tien jaar later kwam hij in arrenmoede aan de heer Boorsma

vertellen, dat hij 'uit de bende vandaan' wilde.

Nu is hij gelukkig geplaatst op een stoomboot en verdient 42 gld. per maand boven de kost.

Er moet dus iemand zijn, die steeds den tijd heeft, niet alleen de oud-leerlingen te helpen, die spontaan komen, maar ook om de gevallen op te zoeken, waarin zijn hulp gewenscht is. Spontaan durven de ouders niet steeds terug te komen, hetzij uit bescheidenheid, hetzij uit valsche schaamte, wanneer zij vroeger een goeden raad wel eens in den wind hebben geslagen. En de jongens zoeken natuurlijk den wel vriendelijken, maar onverbiddelijken leidsman niet altijd uit zichzelf op, den leidsman, aan wiens invloed zij zich in den regel niet kunnen onttrekken, wanneer deze zich weer doet gelden. Zoo no. 52 van school I:

In 1906 werd hij in de leer gedaan bij een schoenmaker; hij brak echter zijn arm en, het werken ontwend, wilde hij na de genezing niet weer beginnen. Als correctiemiddel werd hij toen gestuurd naar een inrichting voor maatschappelijk ongeschikten. Daar werd hij weer weggejaagd! Thuis gekomen, zei hij tegen zijn vader: 'Och oude grijskop, werk jij maar een kwartiertje langer, jij bent gezond en ik moet aanstands toch onder dienst'. Voor den dienst werd hij echter afgekeurd. 'Maar Piet had', schrijft de heer Boorsma 'ook geen trek in een hernieuwde opsluiting, hij heeft dus eieren voor zijn geld gekozen'.

Nu is hij reeds 8 jaar lang bootwerker, verdient f 3,45 per dag en de laatste jaren heeft de heer Boorsma niet veel moeite meer met hem gehad.

Wie hen doorziet en toch voor hen voelt, heeft direct een groot overwicht.

Dit overwicht van den mentor wordt niet weinig versterkt, wanneer deze den jongen man uit de een of andere moeilijkheid heeft weten te helpen en daartoe bestaat al te vaak gelegenheid, wanneer diefstal, brutaliteit, een enkele maal dronkenschap, ontslag of hechtens doet dreigen of wanneer conflicten onder dienst hen achter slot brengen. Voor velen wordt de oud-leermeester zoo doende een soort voorzienigheid, die steeds het goede met hen voor heeft en ook die macht tot straffen in de hand houdt. Het instituut der voorwaardelijke veroordeling kan door het benoemen van den mentor tot patroon, deze macht nog versterken. Het verdient dus overweging, dat de Vereeniging den minister van justitie zal verzoeken, te worden geplaatst op de lijst der reclasseringslichamen, al zal dit natuurlijk wijziging der statuten noodzakelijk maken.

Merkwaardig is het, dat sommige oud-leerlingen den eersten tijd na hun ontslag, de school mijden, een kleur krijgen als zij hun oud-leermeester tegen komen, zich als het ware eenigszins schamen over hun oude school. Het duurt echter niet lang, of ze ervaren dat er in de maatschappij weinigen zijn, die hen zoo geheel belangeloos steeds weer willen voorhelpen en het is hun een groote vreugde, wanneer later de banden met hun oude chef weer worden aangeknoopt.

In vele gevallen gaan de belangen van onze oud-leerlingen evenwijdig aan de belangen van den Staat. Veel bijdragen tot het algemeen productievermogen zullen onze oud-leerlingen wel nooit, maar wat door opvoeding en maatschappelijke zorg bereikt kan worden is voor beiden als winst te beschouwen. Omgekeerd kunnen de zwakzinnigen den Staat oeconomisch en moreel benadelen, Goddard zegt: 'The Feeble-minded are potential paupers, criminals, prostitutes and drunkards'.

En verschillende, vooral Engelsche en Amerikaansche, statistieken geven als resultaat van de toepassing der methode Binet-Simon tot beoordeeling van het intellect, dat de helft van de jeugdige misdadigers zwakzinnigen zijn, evenals de helft van de bezoekers van 'The municipal lodging

houses' en der prostituées (zie de Trainingscoolbulletin 1916 en 1917). Nu is van den beginne af aan op school I sterk de nadruk gelegd op de beteekenis van de 'maatschappelijke zorg' en op het oogenblik der enquete waren van de 288 oud-leerlingen van onze oudste school geen enkele prostituée, zat er geen in de gevangenis, is er één prentbrief-kaartverkooper, een ander moet als vagebond worden beschouwd, al verdient hij nu en dan als los werkman zijn kostje, een derde van dezelfde kracht werd door den vader aan den invloed van de school onttrokken. In verband met de meening van den zoo zeer tot oordeelen bevoegden Goddard, is dit werkelijk een zeer fraai resultaat. Hoe dit wordt bereikt, bespraken wij reeds.

Zooveel mogelijk worden de ontslagen leerlingen direct aan werk geholpen en aan het werk gehouden. Dreigde een conflict met de justitie dan stond de heer Boorsma op de bres en een vervolging werd voorkomen of voorwaardelijke invrijheidsstelling volgde. Gedroeg een kind zich te zeer onmaatschappelijk, dan werd door tijdig opnemen in een gesticht de anti-sociale daad vaak voorkomen. Ook gelukte het een onzer directeuren eenige malen, een meisje weer in het rechte spoor te leiden, toen hij bemerkte, dat het den breeden weg op dreigde te gaan enz. enz. Hoewel van bijna niemand de invloed groter zal kunnen zijn, dan van den vroegeren onderwijzer-opvoeder, indien deze althans werkelijk een vriend voor het kind is geweest, zoo zijn er toch bezwaren aan verbonden hem geheel met de Maatschappelijke Zorg te belasten.

De Commissie achtte het niet wel mogelijk, dat een goede Maatschappelijke Zorg kan geleid worden door den leermeester zelf, zonder schade voor het onderwijs. Voor de regeling van de Maatschappelijke Zorg is naast de kennis van het achterlijke kind noodig: kennis van de arbeidsmarkt, vertrouwdheid met arbeids-toestanden, het voeling houden met het gezin van den leerling, met zijn werkgevers, ervaring van de werking van verschillende maatschappelijk-paedagogische instellingen, contact met rechter en dokter en nog zooveel andere dingen. Veel tijd zal daarvoor beschikbaar moeten zijn, die eenvoudig buiten de schooluren alleen niet kan gevonden worden. De speciale ervaring zal hij, die de Maatschappelijke Zorg in handen neemt, misschien eerst op den duur verkrijgen, maar zeker is het, dat hij van den beginne af aan daaraan al zijn kracht en tijd zal moeten geven en dat die werkring niet vereenigbaar is met die van den onderwijzer.

Er zal dus iemand gezocht moeten worden die zijn geheelen tijd voor het werk der Maatschappelijke Zorg beschikbaar heeft; maar niet gemakkelijk zal zijn taak zijn, daar hij, buiten het schoolverband staande, in den beginne voor de kinderen een vreemdeling zal wezen. Slechts hij zal in dit werk slagen, die is bezielde door hetzelfde heilige vuur dat wij zoo bewonderen in enkelen van het personeel der scholen. Dat hij iemand zal moeten zijn, bekend met het abnormale kind in het algemeen, met het milieu, waaruit onze leerlingen komen of waarin zij hun verder leven zullen doornemen, spreekt vanzelf.

Niet alleen moeilijk, ook veelomvattend zal het werk van dien ambtenaar zijn. Kan dan niet het werk van de 'Maatschappelijke Zorg' op de een of andere wijze worden vergemakkelijkt? Door enkelen werd gevraagd om 'herhalings' en 'voortgezet onderwijs': onderwijs in 'het rekenen het lezen, het schrijven' enz. Ongetwijfeld hebben die kundigheden in vele gevallen waarde voor onze oud-leerlingen.

Zij moeten voldoende kunnen rekenen om met geld om te gaan, zij moeten een aantekening kunnen neerschrijven, een schriftelijk gegeven opdracht of een adres kunnen lezen. Maar dit alles leeren zij op de school zelf, en kunnen zij het op hun 14e jaar niet voldoende, dan mogen zij langer blijven. Een meisje bleef wel tot haar 18e jaar. Meer dan het genoemde hebben zij niet nodig van 'het rekenen, het lezen, het schrijven' in

de eenvoudige betrekking, waarin zij geplaatst kunnen worden. Over het algemeen kunnen wij zeggen: indien de oud-leerlingen in staat zijn, later een positie in te nemen, waarin, wat schoolkennis aangaat, meer wordt verlangd, wel dan waren zij waarschijnlijk vroeger ten onrechte op de school voor achterlijken terecht gekomen, in ieder geval is nù blijkbaar geen 'buitengewoon' onderwijs meer noodig, om hun de verlangde kennis bij te brengen. Voortgezet onderwijs in den zin van uitgebreid onderwijs, is in het algemeen gesproken voor onze leerlingen een nonsens.

Maar zoo eenvoudig is de geheele kwestie van het voortgezet onderwijs niet op te lossen. De meening, dat er voor onze leerlingen geen leeftijds-grens bestaat, is practisch niet geheel juist. Leerplicht bestaat voor de eens van de gewone school ontslagen kinderen helaas nog steeds niet. Helaas, want vele ouders kennen deze leemte in de wet en zijn daardoor dikwijls uiterst slof in hun medewerking, om sommige kleine vagebonden op school te brengen. Wij moeten niet vergeten, dat in bepaalde gevallen, de achterlijkheid van de kinderen een van de ouders geërfde zwakzinnigheid is en dan zijn zulke ouders niet altijd te overtuigen, dat het nuttiger voor het kind is, de school te bezoeken dan een paar centen te verdienen met het inzeepen van barbiersklanten of het aanbellen voor den melk-bezorger. Het zal dus, vooral bij arme ouders, lang niet altijd mogelijk zijn, kinderen, voor wie dit noodig is, nog na het 13e of 14e jaar op school te houden. Zou dan de avondschool geen uitkomst zijn? Hoogstens een dubbel-snijdend zwaard. Niemand toch zal de beteekenis van een geregelde dagschool voor het snelvermoeide achterlijke kind willen vergelijken met een avondschool na een dag van harden lichamelijken arbeid. Is er echter eenmaal een avondschool, dan zullen de ouders zich veel moeilijker dan thans laten overhalen, om hun kind nog een jaar op school te laten blijven.

Dus geen geregelde avondschool, maar leerplicht tot het 14e liefst tot het 16e jaar.

Waar wij meenen, dat uitgebreid onderwijs niet aangewezen is, kan dit niet worden gezegd van herhalingsonderwijs, om het vroeger geleerde te onderhouden. Niet alle kinderen zijn in hun eerste baantje in de gelegenheid door practische toepassing het op school geleerde vast te houden. En wanneer dan later misschien de kennis van het rekenen, het lezen en het schrijven te pas mocht komen, dan is er veel kans, dat er van het geleerde niets meer over is. De toestand van de kennis na de vakantie geeft reeds te denken en de waarheid van het beweerde is trouwens reeds herhaaldelijk gebleken. Er schijnt dus alles voor te zeggen, na het ontslag uit de school, de gelegenheid te openen, om een paar avonden in de week het geleerde te komen bevestigen, en wel liefst onmiddellijk na het verlaten van de dagschool, om de gewoonte van het schoolgaan niet te verleen. De praktijk heeft echter anders geleerd. Twee jaar lang is op die manier met den meesten ernst en toewijding een proef genomen, die geheel op een mislukking is uitgelopen. Verreweg de meerderheid van de leerlingen moet direct na het verlaten van de school niets meer hebben van het gewone schoolonderwijs. Bij de kinderen, die niet van de avondschool wegbleven, was niets meer over van de vroeger door hun leermeester zoo gemakkelijk op te wekken belangstelling voor 'het lezen, het schrijven, het rekenen'. Voorlezen en vertellen vonden zij wel prettig, maar van vermoeidheid vielen zij er bij in slaap. Handenarbeid ging nog het beste, maar niet juist daaraan bestond de grootste behoefte. En op straat maakten zij, na afloop van de les zulk een rumoer, dat zij afzonderlijk naar huis moesten gaan, wilde de politie er niet aan te pas komen. Na twee jaar werd de geregelde avondschool als een volkomen mislukking opgegeven.

Later, eenige jaren na den schooltijd, voelen sommige oud-leerlingen wel eens spontaan behoefte aan onderwijs in de bekende vakken, zoo onder

vele anderen een oud-leerling van school IV, die op zijn 13e jaar in het geheel niet meer op school wilde komen, terwijl het van te voren met 't schoolbezoek maar slapjes was geweest.

Lezen en schrijven had hij bijna niet geleerd. Er deed zich op zijn werk eens een ongeval voor en onze vriend bleek het formulier van de Rijksverzekeringsbank niet te kunnen lezen en zijn naam niet te kunnen teekenen. Dit ergerde hem geweldig, zoodat hij vanaf dit oogenblik stukjes uit de krant knipte om het gedrukte te spellen en over te schrijven.

En niet zoo heel zelden komen er oud-leerlingen vragen, waar zij iets van 'het lezen, het schrijven, het rekenen' zouden kunnen leeren. Zij worden dan verwezen naar de school voor volwassenen in de Koestraat.

Daar behooren zij echter niet thuis, al zullen die volwassen analphabeten wel niet tot de fine fleur van het intellect behooren.

Er is dus alle aanleiding, voor die oud-leerlingen, welke later behoefte aan onderwijs gevoelen, de gelegenheid te openen tot het verkrijgen van dat onderwijs. Dit zou kunnen geschieden aan een of twee der scholen een paar avonden in de week. Men zou kunnen beginnen met het aanstellen van één leerkracht want het aantal der gevallen is slechts beperkt op een bepaald oogenblik. Waar wij voorstellen, dat de ambtenaar van de 'Maatschappelijke Zorg' minstens twee keer in de week aan een of twee der scholen een avond-spreekuur zal houden, daar twijfelen wij niet of, op grond van de op dit spreekuur opgedane ervaring, zullen voorstellen in den besproken zin kunnen geschieden.

Een ander denkbeeld om de 'Maatschappelijke Zorg' te vergemakkelijken is het geven van vakonderwijs in of door de school. Steeds meer wordt door de school de nadruk gelegd op het geven van handenarbeid in den vorm van papier-, karton-, klei-, houtarbeid enz. In het bijzonder geldt dit voor de jongens, zoodat den meisjes, vroeger door de 'handwerkles' in het voordeel, nu misschien zelfs iets te kort wordt gedaan.

Het directe doel, het oefenen van de coördinatie der spieren is voor onze onhandige kinderen van groote beteekenis, maar bovendien staat de handenarbeid als opvoedingsmiddel waarschijnlijk nog boven 'het lezen, het schrijven, het rekenen'. Buitengewoon belangrijk toch is de handenarbeid voor het leeren vooruitzien, doelstellen, oordeelen, samenwerken, enz. enz. Maar eigenlijk vakonderwijs is dit alles niet. Door velen wordt dit onderwijs echter gewenscht. Welke vakken zullen dan in aanmerking moeten komen? Om dit te beoordeelen, kan men twee wegen inslaan. Men kan zich op de hoogte stellen van de verschillende eischen, die een vak aan het individu stelt en dan, gewapend met de kennis over het achterlijke kind, beoordeelen, welke vakken theoretisch voor zwakzinnigen geschikt kunnen worden geacht. Op den duur zal de praktijk dan moeten uitmaken of onze kennis en conclusies voldoende juist zijn geweest. Eenvoudiger is het, zich onmiddellijk tot de praktijk te wenden. Wij vragen ons dan af, welk is het beroep van die oud-leerlingen, welke meer dan tien jaar reeds in de Maatschappij zijn werkzaam geweest? Wij kunnen er wel zeker van zijn, dat een kind, dat in den beginne in een totaal verkeerd beroep terecht was gekomen, nu al lang en breed van baantje zal zijn veranderd. Wij krijgen dan het volgende overzicht:

loodgieter	1	glazenwasscher	1
koetsier	1	tramconducteur	1
boekbindersknecht	2	barbier	1
grondwerker	1	dienstmeisje	1
meubelmaker	1	werkster	1
veemarbeider	1	loopknecht drupsfabriek	1
stadsreiniger	1	voegersbaas	1

kolenbaas	1	werkmán Hembrug	1
bakkersloopknecht	1	schilder	2
houtkoopersknecht	1	lithograaf	1
wever in passémentfabriek	1	lijstenmakersknecht	1
tremmer op stoomboot	1	militaire schoenmaker	1
tramwagēpoetser	1	huisknecht	1
werkmán electrische centrale	1	knecht in petroleumzaak	1
beroepssoldaat	2	zeilmaker	1
los werkmán	1	handelaar in oude tapijten	1

Drie meisjes helpen thuis, maar gaan ook wel eens uit werken, twee andere meisjes zijn gehuwd.

Veel eenheid is er dus niet in de beroepen, waarvan de praktijk heeft geleerd, dat zij min of meer geschikt zijn voor onze oud-leerlingen. Er is ééne uitzondering en die geldt de zeven meisjes. Enkelen van hen hebben het een tijd lang op een fabriek geprobeerd, maar tenslotte zijn alle geëindigd met huishoudelijke bezigheden. Het is dus alleszins juist gezien, dat de vereeniging een begin heeft gemaakt met het invoeren van lessen in eenvoudige huiselijke bezigheden voor de vrouwelijke leerlingen; zooals verstellen, machinenaaien, keukenarbeid enz. Dit toch komt hun later allen te pas. Reeds is voor normale meisjes aangetoond dat de toevalsopleiding' van de huisvrouwen uit de arbeidersklasse een mislukking is gebleken (zie het Solvayonderzoek omtrent de voeding in verschillende streken van België). Hoeveel te meer moet dit gelden voor onze achterlijke meisjes, waar niets aan het toeval kan worden overgelaten. Er is op de scholen een begin gemaakt, moge het hierbij niet blijven!

Veel ingewikkelder is het vraagstuk voor de jongens. De gewone ambachtsschool vraagt te veel van den verstandelijken aanleg; dit is reeds met enkele der oud-leerlingen gebleken, al heeft de directeur van de ambachtsschool voor een jongen van school III eenige consideraties gehad en den leerling van de theoretische lessen vrijgesteld. Moeten wij dan komen tot het oprichten van speciale ambachtsscholen voor onze leerlingen? Maar welke vakken zullen daar onderwezen moeten worden? Het wordt toch al te kostbaar, bazen aan te stellen voor alle vakken, waarin blijkens boven vermelde ervaring onze leerlingen wel eens terecht komen. Er moet dus een keus worden gedaan, zooals in Rotterdam, waar uitsluitend wordt opgeleid voor boekbinder en schoenmaker. In hun rapport: 'het onderwijs en ambachtsonderwijs aan zwakzinnige kinderen, Rotterdam 1913' toonen de heer Immig en Mej Rueb zich zeer enthousiast over de opleiding, maar toch erkennen zij, dat 'het toch niet mogelijk is, om alle zwakzinnige jongens of tot schoenmaker of tot boekbinder op te leiden'.

Het is wel zeker, dat niet alle oud-leerlingen geplaatst zouden kunnen worden in het vak, waarvoor zij werden opgeleid. Bovendien leert ons de ervaring dat er zeer vele oud-leerlingen zijn, die op den duur blijken alleen geschikt te zijn voor, en zich gelukkig te voelen in een baantje, waarvoor heelemaal geen vakopleiding noodig is. Nu zal het misschien in den regel geen kwaad doen, dat de kinderen, al komen zij later elders terecht, zich op een bepaald werk hebben leeren concentreren, de gevolgde weg is zeker al te kostbaar en het doel kan de school ook op andere wijze bereiken, door algemeen vormende handenarbeid enz. En niet geheel denkbeeldig is het gevaar, dat de jongen, die quasi een vak heeft geleerd, van een ander werk niet zal willen weten. Onze oudste en meest ervaren directeuren voelen dan ook niet veel voor dit vakonderricht.

De heer IJpes, die zich met enkele anderen wel warm maakt voor het denkbeeld van een centrale werkplaats, meende echter dat het 'zal voorkomen, dat ouders bezwaren zullen maken, hun jongens langer dan tot hun 15e en 16e jaar te laten blijven, daar geldelijke steun in de huis-

houding wenschelijk, zelfs noodig is'. Hij wil in zulke gevallen de ouders geldelijk steunen. Het spreekt vanzelf dat hiermede de deur voor het insluipen van misbruiken wordt opengezet.

Indien echter werkelijk de beroepsopleiding in den besproken zin, de eenige weg zou wezen, die kan worden gevolgd om het kind te doen slagen, dan zou men over die bezwaren moeten heenstappen. In verband met het besprokene komt het ons evenwel meer gewenscht, en bovendien goedkooper voor, het kind na ontslag van de school direct bij een geschikten baas in de werkplaats te brengen. Met dien patroon kan eventueel een financiële regeling worden getroffen.

Wanneer wij zien in welke vakken onze oud-leerlingen thans werkzaam zijn, dan komen wij, er werd reeds op gewezen, tot de slotsom, dat eigenlijke vakopleiding slechts zelden noodzakelijk is.

No. 151 van school I kwam na de schooljaren bij een melkbezorger, maar werd ontslagen daar hij nauwelijks in staat was, de adressen van de klanten te lezen. De heer Boorsma slaagde er in, hem geplaatst te krijgen bij den stadsreinigingsdienst en tot ieders tevredenheid is hij sedert jaren werkzaam als een 'all-round' straatveger.

Indien bij het veldwinnen van de beweging voor 'scientific management' steeds meer zal worden gepoogd 'the right man in the right place' te krijgen, dan zal vakopleiding voor onze leerling steeds minder beteekenis krijgen. Onze kinderen zijn en blijven zwakzinnig en als regel zullen zij hun geheele leven en met handenarbeid en met verstandelijken arbeid bij normalen ten achter zijn. Toch zal steeds voor hen werk te doen over blijven, werk, waarvoor geen speciale aanleg en opleiding wordt verlangd. Zooals Dr. Postma eens opmerkte: 'De Maatschappij heeft een zeker percentage zwakzinnigen noodig'.

Van meer beteekenis dan theoretische overwegingen, is echter de ervaring. En deze bezitten wij omtrent het lot der kinderen zonder speciale vakopleiding in de school. Een groot aantal leerlingen is 5 jaar of langer geleden uit de school ontslagen. Indien wij van hen als oud-leerlingen beschouwen, kinderen die minstens twee jaren de scholen der vereeniging bezochten, dan komen wij tot een getal van 148 jongens en 62 meisjes. Hiervan zijn:

	<i>148 jongens</i>	<i>62 meisjes</i>
Werkzaam in de maatschappij	113 (76%)	20
Thuis werkzaam of gehuwd	-	10
Thuis verpleegd (later asyl noodig)	4	15
Gestorven	7	4
Onbekend	3	5
Vagebondage	2	-
In gesticht	19	8

Nu heeft het geen zin, deze cijfers te vergelijken met die, elders verkregen; want het resultaat hangt voor een deel tevens af van de keuze van het materiaal. In Amsterdam zal wel geen onderwijzer van meening zijn, dat de commissie van onderzoek alle maar eenigszins achterlijke kinderen opneemt; tot zelfs in het gemeenteverslag vindt men hierover op- en aanmerkingen, die wij van de onderwijzers van de gewone school volkomen begrijpelijk achten. Die aanmerkingen toch vinden hun grond in een verwarring der begrippen 'achterlijkheid' en 'Zwakzinnigheid'. De commissie gaat van het standpunt uit, geen kinderen op te nemen, die niet werkelijk zwakzinnig zijn (dus geen schoolachterlijken, die dit zijn tengevolge van milieuinvloeden, psychopathie en derg. evenmin echter onopvoedbare

imbecillen en idioten) om niet onnoodig een kind voor het geheele leven als verstandelijk minderwaardig te brandmerken. Bovendien eischt de wetgever met het oog op de rijkssubsidie, dat alleen zwakzinnigen mógen worden opgenomen. Indien er ook slechts de geringste twijfel bestaat, of het per slot b.v. met wat extra-hulp of op een school met niet te overladen programma zal gaan, dan wordt de opname nog eens een half jaar uitgesteld. Daarentegen is het aantal betrekkelijk gering van die kinderen, die definitief als te imbeciel worden afgewezen. Door de opening der observatie-klasse zal dit aantal nog verminderen, maar dat het gering is, volgt wel uit het groote aantal, dat later blijkt, niet voortdurend in de maatschappij te kunnen blijven. Zou het daarom gewenscht zijn, dat de commissie meer kinderen als te zwakzinnig zou afwijzen? Waarschijnlijk niet. In de eerste plaats moge men bedenken, dat het moeilijk is, een besliste prognose te stellen; wij zien soms hoe kinderen, die wij slechts aarzelend toelieten, later toch nog vrij aardig tot ontwikkeling komen. En wat de kinderen aangaat, die later ongeschikt blijken te zijn voor de maatschappij, is het toch van beteekenis, dat zij de bijzondere school hebben bezocht. Hier toch hebben die kinderen leeren werken, zoodat zij later, ook in het gesticht, niet totaal inproductief op kosten der gemeenschap behoeven te vegeteeren. Indien in alle gestichten, waar imbecillen en idioten worden opgenomen, een goede gelegenheid bestond, de kinderen te leeren werken, dan zouden meer kinderen direct aldaar kunnen worden opgenomen. Dit zou het voordeel hebben, dat dan bij de opvoeding wat minder de nadruk behoefde te worden gelegd op 'het lezen, het schrijven, het rekenen', dat nu eenmaal in de maatschappij moeilijk geheel kan worden gemist. Maar – de enkele gunstige uitzonderingen niet te na gesproken – niet alle inrichtingen geven gelegenheid tot het opvoeden en productief maken der geïnterneerden. Sommige van onze oud-leerlingen voelen zich in het gesticht diep ongelukkig, met enkele van hen kan ongetwijfeld nog eens een proef buiten de inrichting worden gewaagd, vooral indien onze nieuwe ambtenaar is benoemd om een oogje in het zeil te houden. Ook moeten wij niet vergeten, de dankbaarheid van verschillende ouders, dat de school heeft weten te bereiken, dat hun kinderen zonder aanstoot te geven, thuis kunnen blijven, (wat bovendien oeconomisch voor de overheid van beteekenis is), al zal na den dood van de ouders opname in een asyl waarschijnlijk noodzakelijk blijken; ook dan zal de 'Maatschappelijke zorg' haar diensten kunnen verleen.

Onder de middelen, die stellig zullen kunnen dienen om de Maatschappelijke Zorg voor den ambtenaar gemakkelijker en voor de kinderen vruchtdragender te maken, behoort ook het nauwe contact met de vroegere leermeesters. Onze Commissie acht het dan ook noodig dat deze ambtenaar zich zal laten bijstaan door een commissie van advies en medewerking, bestaande uit leden van het personeel der scholen voor B.O. zelf. Directeuren en onderwijzers der scholen zouden daartoe uit elke school één afgevaardigde moeten kiezen, die tezamen met den ambtenaar, op vaste tijden en onder voorzitterschap van een der leden van het Bestuur der Vereeniging, vergaderen.

Stilstand beteekent achteruitgang, maar uit het voorafgaande is wel voldoende gebleken, dat de Vereeniging op den goeden weg is, en dat er alle reden is om hierop voort te gaan. Wij meenen echter ook te hebben aangetoond, dat nu het juiste oogenblik is gekomen voor de Vereeniging, om zich te verzekeren van de diensten van een ambtenaar voor de 'Maatschappelijke zorg', willen de goede resultaten van de Vereeniging gehandhaafd blijven.

Samenvatting in stellingen

1. Eens zwakzinnig, altijd zwakzinnig! Als regel zal de zwakzinnige, gedurende zijn (haar) geheele leven eenige moreele (wellicht ook fi-

nancieële) steun behoeven, om zich in de maatschappij te kunnen handhaven. Als uitzondering zal de zwakzinnige zich werkelijk geheel zelfstandig en onafhankelijk in de maatschappij kunnen staande houden.

2. Onderwijs is voor den zwakzinnige belangrijk, opvoeding belangrijker, 'Maatschappelijke zorg' het belangrijkste. Slechts door de 'Maatschappelijke zorg' kan het kapitaal door onderwijs en opvoeding verzameld, rentegevend worden gemaakt.
3. Het belang van den zwakzinnige wordt het best gediend, indien onderwijs, opvoeding en 'Maatschappelijke zorg' zijn geconcentreerd in ééne, den zwakzinnige sympathieke, competente hand.
4. De ideale concentratie van de geheele zorg voor den zwakzinnige is echter, buiten het gesticht, slechts voor een klein groepje te bereiken.
5. Nog veel minder dan bij normalen, mag bij zwakzinnigen het onderwijs als doel op zichzelf worden beschouwd. Opvoeding en onderwijs zijn op de school voor achterlijken niet te scheiden. De onderwijzer, die hiervan niet ten volle is overtuigd, behoort niet op de school voor buitengewoon onderwijs thuis.
6. De 'Maatschappelijke zorg' mag niet worden overgelaten aan den al of niet beschikbaren vrijen tijd van den onderwijzer-opvoeder.
7. De 'Maatschappelijke zorg' behoort te worden een aparte tak van dienst. Aan het hoofd van deze allerbelangrijkste tak van dienst zal staan een 'ambtenaar' voor de 'Maatschappelijke zorg'.
8. De taak van den ambtenaar voor de 'Maatschappelijke zorg' is tweeledig. Hij zal door zijn voorzorgmaatregelen de maatschappij trachten te beveiligen tegen a- of anti-sociale daden van den zwakzinnige. Maar tevens zal hij den zwakzinnige trachten te beveiligen tegen de gevaren, die hem van den kant der maatschappij bedreigen.
9. Het werk van den ambtenaar voor de 'Maatschappelijke zorg' is een voortzetting en bevestiging van het werk van de school voor buitengewoon onderwijs. Het doel van school en ambtenaar is, het sociaal weerbaar maken van den zwakzinnige. Beiden zullen trachten den zwakzinnige te brengen tot een werkzaam, productief leven; als het *kan* in de maatschappij, als het *moet* in een inrichting.
10. De ambtenaar voor de 'Maatschappelijke zorg' moet iemand zijn, die zijn sporen heeft verdiend op het gebied van de zorg voor het abnormale kind. Zijn bezoldiging moet gelijk staan met die van de directoren der scholen.
11. De ambtenaar neemt geen bezoldigde betrekking aan zonder goedkeuring van het bestuur.
12. De ambtenaar voor de 'Maatschappelijke zorg' brengt jaarlijks aan het bestuur der vereeniging verslag uit over de lotgevallen van alle oudleerlingen voor zoover dit mogelijk is.
13. De ambtenaar voor de 'Maatschappelijke zorg' houdt minstens twee avonden in de week b.v. in twee der scholen, spreekuur ten behoeve van oud-leerlingen, de verwanten, den patroon en allen, die belang

stellen in het lot der oud-leerlingen.

14. Ambtshalve staat de ambtenaar voor de 'Maatschappelijke zorg' geheel buiten het eigenlijke onderwijs.
15. Den ambtenaar van de 'Maatschappelijke zorg' wordt vanwege de school zoo spoedig mogelijk kennis gegeven van het aanstaande ontslag van een leerling.
16. De directeur en onderwijzers van de scholen verschaffen den ambtenaar voor de 'Maatschappelijke zorg' alle mogelijke inlichtingen over den a.s. oud-leerling, geven hem op zijn verzoek inzage van het schoolwerk, rapporten enz. Vóór het vertrek van den leerling uit de school stelt de ambtenaar zich in verbinding met de leermeesters, ouders, schoolarts en een geschikt geachten patroon. Slechts bij wijze van uitzondering kan de ambtenaar voor de 'Maatschappelijke zorg' het zoeken naar een betrekking voor en de zorg over een bepaalden leerling aan den directeur of onderwijzer der school overlaten; zulks echter steeds onder goedkeuring van het bestuur.
17. Directeur en onderwijzers der Scholen voor B.O. kiezen elk jaar uit hun midden een commissie van advies en medewerking inzake 'Maatschappelijke zorg', zoodanig, dat uit elke school een afgevaardigde in deze commissie zitting neemt. Deze commissie vergadert minstens eens in de maand of zooveel vaker als noodig is, met den ambtenaar onder voorzitterschap van een lid van het Bestuur der Vereeniging. Deze commissie staat den ambtenaar bij in zijn werk door hem van advies te dienen, de door hem gewenschte inlichtingen te geven, en door hem voor te lichten over alles wat in het belang van den leerling wenschelijk kan geacht worden. De schoolarts is als zoodanig permanent lid der commissie.
18. De ambtenaar voor de 'Maatschappelijke zorg' heeft de machtiging van het bestuur noodig, indien hij geldelijke maatregelen noodzakelijk acht in het belang van den oud-leerling, als uitbesteding op het land, financieële tegemoetkoming aan den patroon, voortgezet onderwijs, vakopleiding enz.
19. Het bestuur overwege de wenschelijkheid van het richten van een verzoek aan de regeering omtrent het invoeren van leerplicht voor zwakzinnigen.
20. Het bestuur behoude zich voor, op grond van de ervaringen van den ambtenaar voor de 'Maatschappelijke zorg' aan de vereeniging voorstellen te doen omtrent het invoeren van herhalingsonderwijs.
21. Het bestuur neme maatregelen, dat de Vereeniging tevens reclasceringsinrichting worde, teneinde van de daaraan verbonden voordeelen, ten behoeve der ontslagen leerlingen, te kunnen genieten.

Amsterdam, September 1917.

Prof. Dr. K. HERMAN BOUMAN
Dr. J. GEWIN
Dr. D. HERDERSCHEE (rapporteur).